

Архивите проговарят

ДОКУМЕНТИ НА СРЕЩАТА В МАЛТА
2-3 ДЕКЕМВРИ 1989 г. МЕЖДУ М. ГОРБАЧОВ
И ПРЕЗИДЕНТА ДЖ.БУШ /старши/
(Стенограма)

М. Горбачов: Добре дошъл, господин Президент, на борда на съветския пътнически лайнер “Максим Горки”. Инициативата за тази среща бе Ваша. Ще започна с това, че приветстваме тази инициатива.

Дж. Буш: Много Ви благодаря.

М. Горбачов: Мисля, че сегашното мирно развитие насърчава тези срещи. Нужен ни е нов, разгърнат диалог, който да бъде органически свързан с настъпващите промени и това, което става на международната арена. Трябва да работим по нов начин, и затова не е възможно да се ограничаваме с рутинни срещи на ниво външни министри. Действителността изисква по-чести делови срещи между ръководителите на нашите две страни.

[...]

В СССР и надявам се в САЩ, както и целия свят, хората се надяват, че срещата в Малта не само ще стане положителен символ на нашите взаимоотношения, но също така ще доведе до практически резултати.

Нека експертите ни работят рамо до рамо с президентите си. Ще им бъдат създадени възможности в това отношение.

Още веднаж, искрено Ви приветствам, господин Президент.

Дж. Буш: Благодаря Ви за любезните думи. Наистина аз предложих да проведем тази среща. Изхождах от надеждата, че тя ще е полезна и за съветската страна. Ето защо мисля, че сме готови за нея. Когато на път от Париж за Вашингтон аз редактирах проекта на писмото ми до Вас, разбрах, че съм променил предишната си позиция на 180 градуса. Тази промяна в подхода се радва на широко разбиране сред американския народ.

Няколко важни събития станаха на световната арена след като възникна идеята за настоящата среща на високо равнище. Очаквам в хода на предстоящия обмен на мисли да споделим и оценките си за тези събития, не само за това, което става в Източна Европа, но и за събитията в други региони, за да разберем по-добре позициите един на друг.

М. Горбачов: Съгласен съм. Имам чувството, че вече сме обсъждали тези неща, и че сегашната среща ще е продължение на тази плодотворна дискусия.

Дж. Буш: Да, това е вярно. Вече имахме конструктивна дискусия. Ако ми позволите, ще ви изложа някои виждания на американската страна в обобщен вид.

[...]

Относно нашето мнение за вашата *перестройка*. Бих искал да заявя с пълна убеденост, че съм изцяло съгласен с това, което казахте в Ню Йорк [по време на участието на Горбачов в редовната сесия на ООН]. А именно, че светът ще се чувства по-добре, ако *перестройката* успее. Доскоро, по този въпрос в САЩ имаше някои съмнения. В Ню Йорк казахте, че в Съединените щати определени кръгове не желаят *перестройката* да успее. Не мога да кажа, че в САЩ няма такива хора; това, което мога да твърдя със сигурност е, че в нашата страна няма сериозномислещи хора, които споделят подобни възгледи.

Сега бих искал да предложа на вниманието Ви някои положителни стъпки, които, по наше мнение, следва да определят насоката на нашите съвместни усилия за подготовката на официалната среща на високо равнище във Вашингтон. [...]

Искам да Ви информирам, че моята администрация възнамерява да предприеме действия, насочени към отменяне на поправката Джексън – Ваник, която забранява на СССР да се предостави статут на най-облагодетелствана нация.

Бих искал също да съобщя, че администрацията възприе позиция на отмяна на поправките Стивънсън и Бърд, които ограничават възможността за отпускане кредити на съветската страна.

Тези мерки, които администрацията предлага сега, са формулирани в подходящ дух; те не целят да се демонстрира американско превъзходство. И в този смисъл, както разбираме, отговарят на вашето становище. Ние в САЩ, разбира се, сме дълбоко убедени в предимствата на нашата икономическа система. Но не за това става дума сега. Ние искаме така да построим политиката си, че да не се създава впечатление че Америка “спасява” Съветския съюз. Ние не говорим за програма за отпускане на помощ, а за програма за сътрудничество.[...]

Искам да кажа няколко думи и за позицията ни относно желанието на Съветския съюз да получи статут на наблюдател в ГАТТ [днешната Световна търговска организация]. Преди имахме различия по този въпрос, САЩ бяха против това СССР да влезе в тази организация. Тази позиция днес е преразгледана. Сега подкрепяме идеята съветската страна да получи наблюдателски статут. Защото вярваме, че съветското участие в ГАТТ ще има за резултат по-добро опознаване с условията, функционирането и развитието на световния пазар.

Има още една сфера, където да приложим нови подходи в развитието на икономическото сътрудничество. Имам предвид установяването на връзки с Организацията за икономическо сътрудничество и развитие [ОИСР]. Това ще създаде добра макрорамка за сътрудничество в икономическата област по каналите Изток – Запад.

Джордж Буш преминава към регионалните проблеми, като по-обстоятелно се спира на положението в Централна Америка. После предлага да направи изложение по въпросите на разоръжаването.

М. Горбачов: Съгласен.

Дж. Буш: Знаете, че моята администрация е в полза на премахването на химическите оръжия. Човечеството трябва да се отърве от тях. Днес искам да кажа по-подробно за нашето ново предложение, което може да тласне нещата напред. Ако съветската страна е по принцип съгласна с нашето предложение за химическите оръжия, което описах в моята реч пред Общото събрание на ООН през септември, тогава, в рамките на този подход, САЩ ще се задължат да отменят програмата си за модернизация – тоест, по-нататъшното производство на бинарни оръжия*, след като влезе в сила една обхватна конвенция за забрана на химическите оръжия.

На практика това би означавало, че още в близко бъдеще двете страни могат да постигнат споразумение за значително намаляване на химическите военни арсенали, като доведем количеството им до 20% от това, с което САЩ разполагат днес, и 8 години след влизането на конвенцията в сила, до 2%. Предлагаме да работим по такъв начин, че когато догодина се проведе официалната среща на високо равнище в САЩ, да имаме на масата готов проект за споразумение.

Относно обикновените оръжия. Макар че тук се изискват много големи усилия, свързани с проблеми не само за нашата страна, но и за други държави, да кажем за Франция, смятаме за възможно подписването на договор догодина. В тази връзка навярно може да си поставим следната цел: да се ориентираме към радикално намаляване на обикновените оръжия и въоръжени сили в Европа през 1990 г., като подпишем договор на среща на високо ниво на страните-участнички в преговорите във Виена.**

Що се касае до едно бъдещо споразумение за ограничаване на стратегическите нападателни оръжия, американската страна

се стреми да даде положителен импулс на преговорите по този въпрос. Ние сме за това, всички все още нерешени ключови въпроси да намерят своето решение преди срещата на високо равнище в САЩ. Не изключваме възможността дотогава да подготвим и напълно завършен проект за договор по въпроса, заедно със съответната документация.

Ние изхождаме от разбирането, че на предстоящите съветско-американски разговори на ниво външни министри, могат да бъдат решени такива въпроси, като преброяването на изстрелвани от самолет крилати ракети с далечен обхват, шифрованите телеметрични данни, ограниченията върху броя на неинсталираните ракети, и т.н. Американската страна ще изработи окончателно позицията си по тези въпроси непосредствено преди срещата на министерско ниво, която може да се състои още през януари, и там нещата да бъдат съгласувани.

Планираме също така да изпратим инструкции на нашата делегация на Женевските преговори предишното американско предложение за забрана на мобилните междуконтинентални балистични ракети да бъде снето от дневния ред.

Бих искал отново да призова съветската страна да се върне към въпроса за ограничаването на ракетите СС-18. Ние бихме желали да се забрани модернизацията на тези ракети и съветската страна да обмисли възможността за по-значителни едностранни намаления на техния брой.

Решаването на въпроса за предотвратяване на разпространението на ракетно оръжие и технологии става все по-актуално. В тази връзка Съединените щати приветстват присъединяването на Съветския съюз към режима на неразпространение, приет от 7 западни държави.

М. Горбачов: Проблемът вече се обсъжда.

Дж. Буш: Бих искал да поставя въпроса, дали е възможно Съветският съюз да публикува информация за своя военен бюджет приблизително в същия формат и детайли, както това се прави в САЩ. Оказва се, че нашите публикации дават доста изчерпателна

картина какво се прави у нас във военната област. Убеден съм, че вашите разузнавателни служби по най-компетентен начин ще потвърдят това.

М. Горбачов: Напротив, те докладват, че не публикувате всичко.

Дж. Буш: Уверен съм, че публикуването на по-подробна информация за военните бюджети на базата на взаимността ще укрепи доверието в тази сфера като цяло. Бих искал да се спра на още няколко въпроса, които според нас са важни за бъдещето...

Проблема за защита на околната среда става все по-назрял и неотложен. Днес трябва да вземаме под внимание дори икономическите последици от глобалното затопляне. В някои западни страни се засилва убеждението, че тези климатични промени могат да доведат до прекратяване на жизненоважна икономическа дейност, и затова трябва да бъдат взети мерки за предотвратяването им.

[...]

Развитието на сътрудничеството между държавите до голяма степен зависи от участието на младежта в този процес. Размяната на студенти може да изиграе твърде важна роля. Предлагаме за учебната 1990/1991 г. двете страни да разменят по 1000 студенти всяка. Специално внимание трябва да се отдели на студентите, обучаващи се в хуманитарната сфера и областта на социологията. Такава практика може да се приложи и по отношение на дисциплините в селскостопанското образование и агрономията. [...]

М. Горбачов: Благодаря Ви за интересните идеи. Това навярно е най-доброто доказателство, че администрацията на президента Буш е осмислила политиката си по отношение на Съветския съюз. Но сега аз бих искал да се спра на някои, така да се каже, философски аспекти. Струва ми се, че е от значение да направим някои заключения за изминалия опит от "Студената война"... Защо това е необходимо? Със сигурност може да се каже, че заедно стигнахме до един исторически кръстопът. Човечеството е изпра-

вено пред съвършено нови проблеми, които хората до днес съвсем не са предвиждали. Възможно ли е те да се решават чрез стари методи?

Не трябва всичко от миналото да се разглежда в негативна светлина. Успяхме да предотвратим голяма война през изминалите 45 години. Но едно заключение е неизбежно – опората върху силата, върху военното превъзходство и свързаната с това военна надпревара се оказаха несъстоятелни. Нашите две страни очевидно разбират това по-добре от другите.

И конфронтацията между идеологиите не донесе плодове. Единствения резултат е да се ругаем и проклинаме. Достигнахме опасна граница и крайно време е да се спрем. Добре е, че вече между нашите страни има взаимно доверие.

Да, лош е ефектът и на неравностойния обмен между развитите и слаборазвитите страни. В какъв смисъл? Бившите колониални сили печелят много от този обмен. Но твърде много проблеми възникнаха и в развиващия се свят, които направо ни стиснаха за гърлото. Всичко се оказва взаимосвързано.

Методите на “Студената война”, методите на конфронтацията, претърпяха стратегическо поражение. Ние разбрахме и признахме това. Не искам да се правя на проповедник. Възникнаха проблеми, свързани с екологията, с природните ресурси, с отрицателните последици от технологическия прогрес. Всичко това е много разбираемо, доколкото става дума по същество за оцеляването на човечеството.

Ние изоставяме, изпреварени сме от политическите настроения и оценки на хората. И това е разбираемо, тъй като различни сили влияят върху лидерите. Добре е че [началникът на Генералния щаб] генерал Ахромеев и Вашия съветник по националната сигурност [генерал Брент] Скаукрофт разбират проблемите, възникващи във военната област. Но има хора и в двете наши страни, от които трябва да ни е страх. Много хора, работещи в сектора на отбраната, са подвластни на професията си, и не могат да променят начина си на мислене. И въпреки всичко, процесът вече е в ход.

Защо започвам с това? В американските политически среди упорито се твърди, че Съветският съюз е започнал

перестройката и променя политиката си под натиска на “Студената война”. Там говорят, че в Източна Европа всичко се сгромоляса. И че всичко това потвърждава правилността на методите на “Студената война”. И щом това е така, същата политика от позиция на силата трябва да бъде продължена. Г-н Президент, това е опасна илюзия.

[...]

Днес в света се извършва голямо прегрупиране на силите. Вижда се, че вървим от биполярен към мултиполярен свят. Харесва ли ни това или не, няма значение, но ние трябва да развиваме отношения с една интегрирана, обединена европейска икономика. Можем да обсъждаме темата за Западна Европа отделно. Независимо дали ни се иска или не, Япония е нов център на световната политика. В разговорите с Вас споменахме и Китай. Това е друга голяма реалност, която нито ние, нито вие можем да разиграваме като карта срещу другия. И трябва да видим какво можем да направим заедно, че Китай да не остане извън световните процеси ... Говорил съм много пъти с Раджив Ганди. Индия има своя обмислена стратегия, насочена към добри отношения и с вас, и с нас.

Какво е нашето място в това прегрупиране? Тук трябва да се направят много сериозни изводи. Започнахме да обсъждаме този въпрос с бившия държавен секретар Шулц. Веднаж по време на разговорите ни, той посочи диаграма, показваща промените в съотношението между водещите икономически сили в света в края на столетието.

А сега за Източна Европа. Нейният дял в световната икономика не е много голям. Но вижте какво напрежение цари там. Как трябва да действваме, как да си сътрудничим?

Ние в съветското ръководство дълго мислихме по всички тези въпроси и дойдохме до заключението, че Съветският съюз и САЩ са “обречени” на диалог, координация и сътрудничество. Няма друг избор.

Всичко това означава, че ние предлагаме съветско-американски кондоминиум. Ние говорим за реалности. Всичко това не хвърля ни най-малка сянка върху отношенията с нашите съюзници. Необходимо е правилно да се разберат нещата.

Всъщност, тази идея е още далеч от реализация. Ние едва сме навлезли във фазата на взаимното разбирателство.

Що се отнася до нас, ние сме заинтересовани от Съединени щати, които се чувстват уверени за своята национална сигурност, и които стабилно се развиват... Мисля че всеки друг подход би бил опасен. Всяко нежелание да се съобразяваме с реалните интереси на САЩ в света би било много опасна политика.

Но и САЩ трябва да се съобразяват с интересите на другите страни. У вас все още се наблюдава желание да поучавате, да оказвате натиск, да хващате за гърлото. Има още много да се каже. Бих желал да чуя мнението Ви по този въпрос, тъй като става дума за това, как да построим моста между нашите две страни: през реката или покрай нея.

Тъй като президентът още много време ще ръководи такава страна като САЩ, трябва да има яснота по всички тези въпроси. Не мисля, че ще изясним всичко на тази среща. Но принципните въпроси трябва да бъдат засегнати. Повтарям – нужна е яснота. Всичко останало – специфичните неща и темповете – в крайна сметка са органично свързани с общото разбиране на тези фундаментални проблеми.[..]

Дж. Буш: Вие сте забелязали навярно, след като започнаха промените в Източна Европа, че САЩ не отправиха арогантни атаки, предназначени да навредят на Съветския съюз. Междувременно някои хора в САЩ ме обвиняват в излишна предпазливост. Вярно, аз съм предпазлив човек, но съвсем не съм плах. Моята администрация се стреми да не допусне нищо, което би могло да се разглежда като подкопаване на позициите ви. Много хора ми предлагат други подходи – например да се кача на Берлинската стена и да произнасям гръмки речи. Но администрацията няма да прибегва до подобни действия и ще проявява сдържаност.[...]

Заседанието продължава на 3 декември 1989 г.

М. Горбачов: Г-н Президент, вчера аз се изказах съвсем накратко относно Вашите виждания по военно-политическите въпроси. Днес

е наш ред. Вярвам, че нашата позиция по тези въпрос също представлява немалък интерес за Вас.

Най-напред, един нов президент на САЩ трябва да знае, че Съветският съюз няма да започне война при каквито и да е обстоятелства. Това е твърде важно, и аз бих искал лично да повтора това пред Вас. Нещо повече, Съветският съюз е готов да не разглежда повече САЩ като враг и също го казва открито. Ние сме открити за сътрудничество с Америка, включително и във военната сфера. Това първо.

Второ. Ние сме “за” взаимна сигурност чрез обединени усилия. Съветското ръководство е готово да продължава процеса на разоръжаване във всички области. Смятаме за нужно и наложително да оставим в миналото военната надпревара и да предотвратим създаването на нови екзотични видове оръжия.

Още едно принципно съображение. Ние приехме отбранителна военна доктрина. Обяснихме ви многократно защо правим това. Нашите въоръжени сили вече са в процес на дълбоки промени. Структурата на военната групировка в Централна Европа става отбранителна. В дивизиите сега има по-малко танкове, амфибийното оборудване за форсиране на водни прегради е изтеглено. Разполагането на ВВС също претърпя промени. Ударната авиация е изтеглена във втори ешелон, а на предната линия са изнесени изстребители, които са отбранителна авиация.

По нататък Горбачов набляга върху необходимостта и НАТО да приеме чисто отбранителна доктрина, оплаква се от пръстена на американски военни бази, които обграждат Съветския съюз, от липсата на яснота относно бъдещето на Договора за противоракетна отбрана, за опасностите от морската военна надпревара. Той поставя и конкретни въпроси във връзка с водените преговори, по специално за крилатите ракети с морско базиране, за тактическите ядрени оръжия. Горбачов приема инициативата на Буш “Открито небе” и предлага тя да се разпространи и на водните пространства – “Открит океан”, “Открито море”..... След обстойно изложение по тези въпроси, Горбачов предлага да се спре засега военната дискусия и да се премине към Европа.

М. Горбачов: Желаете ли да говорите пръв по европейските проблеми?

Дж. Буш: Вие сте по-близо до Европа, но аз би желал да подпомогна разговора с няколко предварителни коментара.

Най-напред, признавам че бях шокиран от бързината на развиващите се промени. Ние даваме висока оценка на вашата лична реакция и на реакцията на Съветския съюз като цяло на тези динамични и в същото време фундаментални промени.

Вчера, когато разговаряхме на четири очи, стана дума за обединението на Германия, макар че не навлязохме в подробности. Надявам се, вие разбирате че е невъзможно ние да не подкрепим това обединение. В същото време си даваме сметка колко деликатен и чувствителен проблем е това. Опитваме се да действаме съдържано. Ще се опитам да формулирам тази мисъл по-иначе; нито аз, нито който и да било от моята администрация би желал да се окаже в позиция, която би изглеждала провокативна. Подчертавам това.

Още един пример на нашата политика спрямо Източна Европа. Изпратихме високопоставена делегация в Полша. Тя включва мои старши дипломатически съветници, други представители на администрацията, бизнесмени, профсъюзни лидери, и др. Те отидоха там не за да ви създават трудности, а за да обяснят на поляците какви механизми, по наше мнение, ще са ефикасни в икономическата сфера.

Без да се спирам на всяка източноевропейска страна поотделно, ще споделя с Вас, че добре разбираме важноста на онези положения от Заключителния акт от Хелзинки 1975 г., в които става дума за националните граници в Европа.

Разбира се, готов съм да отговоря на всички Ваши въпроси. Нищо не ме интересува повече от Вашето мнение за възможността да се излезе от статуквото.

М. Горбачов: Не съм съгласен, че сме “по-близко до Европа”. И СССР, и САЩ, са интегрирани в европейските въпроси, макар и в различна степен. Ние разбираме много добре вашата европейска ангажираност. Да се разглежда иначе ролята на САЩ в Европа би

било нереалистично, погрешно, неконструктивно. Трябва да знаете, че това е наша фундаментална позиция.

Дж. Буш: Друго имах предвид – ние просто не сме толкова близко до Източна Европа в исторически план. Разбира се, ние сме близко – и ще останем близко- до Европа, бидейки жизнено заинтересовани и обвързани с НАТО. САЩ са наистина лидер на НАТО.

М. Горбачов: Относно промените в Европа. Те наистина имат фундаментален характер. И не само в Източна Европа – в Западна Европа също. Приех представители на Трилатералната комисия*** След един разговор, бившият френски президент Валери Жискар д'Естен, който бе неин говорител, се обърна към мен по следния многозначителен начин: “Бъдете готов да имате работа с обединената федерална държава Западна Европа.” Казвайки това, мисля аз, той искаше да каже, че когато европейската интеграция достигне качествено ново равнище през 1992 г., тя ще бъде съпроводена от дълбоко преустройство на политическите структури които също ще се приближат към федерална система.

Ето защо смятам, че цяла Европа е в преход – в посока към нещо ново. Ние също се смятаме за европейци, и свързваме идеята за общ европейски дом с този преход. Бих помолил Е. Шеварднадзе и държавния секретар Бейкър да обсъдят този въпрос задълбочено, тъй като това отговаря на интересите както на СССР, така и на САЩ.

Ние трябва за действаме – и да взаимодействаме – по един много отговорен и балансиран начин в този период, когато Европа преживява такива динамични промени.

Сърцевината на проблема е, имаме ли общ, консенсусен подход към събитията в Европа. Ние сме убедени, че трябва да продължим работата в руслото и духа на Хелзинкия процес, и да не допуснем да рухне онова, което сме изградили като фундамент на мира на континента. В тази връзка, необходимо е Хелзинки-2, за да преценим новата обстановка и да изработим нови критерии и ориентири. Подразбира се, че всички страни, подписали Акта от Хелзинки трябва да участват, включително, .

разбира се, САЩ и Канада. Друг важен въпрос – как да работим с институциите, създадени по друго време, в съвременната ситуация? Тук също е нужен балансиран и отговорен подход. Иначе сегашния позитивен фокус върху процеса на промяна може да се превърне в своя антитеза и да доведе до дестабилизация. Няма нужда да демонтираме механизмите, които поддържат баланса, но трябва да ги обновим, за да можем успешно да укрепваме стабилността и сигурността и да подобряваме отношенията между държавите. Нека НАТО и Варшавския договор станат в по-голяма степен политически организации, не само военни блокове, и да променят конфронтационната си природа. Добре е, че нашите генерали вече улавят духа на времето, контактуват, и обсъждат най-сложните въпроси.

Убеден съм, че има добри възможности за сътрудничество между Общия пазар и Съвета за икономическа взаимопомощ. Ние планираме всеобхватни мерки за да облекчим включването на СИВ в структурата на световната икономика.

Останах с впечатлението, че американското ръководство днес особено активно лансира концепцията за преодоляване на разделението на Европа на базата на “западните ценности”. Ако тази идея няма само пропагандна стойност, но се разглежда и като основа за практическа политика, тогава откровено ще кажа че изглежда твърде глупаво. Някога на Запад се тревожеха, че СССР планирал да изнася революция. Но плановете за износ на “западни ценности” звучат по същия начин.

Бих казал, че живеем в много трудно време, време на съдбовни решения. Сега, когато Източна Европа се променя в посоката на по-голяма откритост и демокрация, на приобщаване към общочовешките ценности, създавайки механизми за включване в световния икономически прогрес, се разкриват безпрецедентни възможности за ново равнище на международните отношения. Което трябва да се постигне по мирен и спокоен начин. Би било твърде опасно по изкуствен път да се форсират и насочват процесите, особено в угода на нечии едностранни интереси.

Различните перипетии на европейската интеграция могат да бъдат неочаквано сложни и разнообразни. Тази работа няма

да стане безболезнено. Някъде могат да възникнат и конфликти. И това е естествено, тъй като огромни и твърде разноцветни социални сили участват в сегашното развитие.

Мога да дам някаква обща оценка само що се касае до СССР. Нашата страна е истински конгломерат от народи. Но те имат различни исторически традиции и особености на еволюция. Ние трескаво обсъждаме бъдещето на съветската икономика, или, да кажем, характера на политическите институции в условията на всеобхватна демократизация. Задачата за преустройство на нашата федерация се поставя остро, и то по нов начин. Неотдавна споделяхме опита си с министър-председателя на Канада [Брайън Мълруни]. Той е загрижен за Квебек, където отдавна има сепаратистки кроежи. Между впрочем, защо американският Конгрес се занимава с балтийските страни, а не помогне на канадците да се оправят с Квебек?

Нашият собствен опит ни позволява да прогнозираме, че европейските процеси няма винаги да се развиват гладко. В общи линии, това вече се потвърждава. Но като цяло ние гледаме на нещата оптимистично. Ако човек спонтанно реагира на това което става, ще го побият тръпки и може да изпадне в паника. Но ако погледнем на нещата от политическа, философска гледна точка, всичко си идва на мястото...

Споделяме общи разбирания със САЩ за това, което става в нашата страна. Но процесите се развиват. Искам тази обща оценка не да се размива, а напротив, да се разширява и задълбочава.

Аз pledирам за постоянно сътрудничество между нашите две страни на базата на общата оценка за целия този труден преходен период. Иначе процесът може да се разпадне и да се озовем в хаотична ситуация, която ще роди много нови проблеми, ще спре промените, и ще ни отхвърли назад във времената на подозрение и недоверие.

Дж. Буш: Искам да внеса яснота по една точка. Изразихте загриженост за западните ценности. Щеше да бъде разбираемо, ако нашата привързаност към определени идеали създаваше трудности на СССР или Източна Европа и бе пречка за

прогресивните промени, развиващи се там. Но ние никога не сме преследвали подобна цел. Западните ценности сме ги дискутирали и в НАТО и в други западни организации, това е било абсолютно естествено и няма деструктивна насоченост. Но какво са западните ценности? Те са, ако позволите, *гласност*, откритост, откровени и сериозни дебати. На икономическо равнище – стимули за прогреса и свободен пазар. Тези ценности не са нещо ново или специално измислено за случая, те отдавна се споделят от САЩ и Западна Европа, и те ни обединяват на Запад. Ние приветстваме промените в Съветския съюз и не им противопоставяме западните ценности. Ето защо искам да разбера Вашата гледна точка колкото е възможно по-добре, за да избегнем каквото и да било недоразумение.

М. Горбачов: Главният принцип, който сме възприели и следваме в нашето ново политическо мислене е правото на всяка страна да има право на свободен избор, включително правото да преразгледа и смени своя първоначален избор. Правото да избира без външна намеса. САЩ се придържат към определена икономическа и социална система, избрана от американския народ. Нека и другите народи сами да решат, образно казано, на кой Господ да се молят.

За мен е важно тенденцията към обновление в Източна и Западна Европа да ни сближава. Резултатът няма да е копие на британския, шведския или съветския модел. Не. Ще се появи нещо, което да отговаря на нуждите на сегашния етап на развитие на човешката и европейската цивилизация.

Стана дума за това, че днес хората не се боят да изберат една или друга система. Те търсят свои, уникални варианти, които да им осигурят най-добри условия за живот. Когато този избор става в условията на свобода, човек може само да каже: това е пътят, друг няма.

Дж. Буш: Не смятам, че тук имаме различия. Ние одобряваме самоопределението и дискусиата, в която то се реализира. Искам Вие да разберете нашия подход в позитивен план: западните

ценности изобщо не означават, че искаме да наложим нашата система на Румъния, Чехословакия, и дори на ГДР.

М. Горбачов: Това е много важно за нас. В ход са фундаментални промени и народите стават все по-близки. Това е главното. Виждам, че няколко нови подхода за решаване на проблемите, използвани от друга система, се утвърждават в Източна Европа – в областта на икономиката, технологията и т.н. Това е естествено.

Дж. Бейкър: Бих искал да доизясним нашия подход към самоопределението. Съгласни сме, че всяка страна трябва да има право на избор. Но всичко това има смисъл само ако хората в тази страна имат възможност да избират свободно. Това е съдържанието на концепцията за “западните ценности”, а не някакво право да се налагат свои системи на другите.

М. Горбачов: Ако някой претендира за монопол над истината – бедата е неминуема.

Дж. Буш: Абсолютно вярно.

Дж. Бейкър: Става дума за нещо друго. Да вземем, например, въпроса за обединяването на Германия. Той предизвиква нервност в нашите две страни, и даже сред европейците. Какво казваме ние? Казваме, че обединението става на базата на принципите на откритостта, плурализма и свободния пазар. Ние не желаем обединението да стане по модела от 1937-1945 г., което, очевидно, е неприемливо и за вас. Германия от онзи период няма нищо общо със западните ценности.

М. Горбачов: По този въпрос А.Н. Яковлев [помощник на Горбачов] казва: “Защо пък демокрацията, откритостта и пазара да са само “западни” ценности?”

Дж. Буш: Невинаги въпросът е стоял така. Вие лично поставихте основите на тези промени, на движението към демокрация и

откритост. Че ние с вас споделяме общи ценности, се вижда много по-ясно днес, отколкото преди, да кажем, 20 години.

А. Н. Яковлев: Когато някои настоява за “западни ценности”, тогава неизбежно ще се появят и “източни”, и “южни” ценности.

М. Горбачов: Така е. Виждате че идеологически спорове избухват наново...

Дж. Буш: Разбирам Ви и съм съгласен. Нека да избягваме невнимателни изрази и да говорим повече за съдържанието на ценностите. Приветстваме промените, ставащи в нашите сърца.

М. Горбачов: Това е много важно, тъй като, както казах, най-важното е промените да водят до по-голяма откритост и доверие в нашите отношения. Ние започваме да се чувстваме органически интегрирани и освободени от всичко, което ни разделяше. Как ще наречем явлението в крайна сметка? Смятам – ново равнище на отношения. Ето защо, що се касае до мен, подкрепям Вашето предложение – нека не навлизаме в идеологическа дискусия. В историята това винаги е водело до религиозни войни.

Дж. Бейкър: Бихме ли могли да кажем, в порядъка на компромис, че положителния процес се развива на базата на “демократични ценности”? [...]

---

*бинарни оръжия – химически боеприпаси, състоящи се от два компонента, които, взети поотделно, нямат поразяващ ефект. Но в момента на пренасянето на боеприпаса до целта или при контакта с нея те се смесват и от реакцията зарядът придобива такъв ефект /бел. ред./

**Цикъл от срещи и преговори, на които през 1989 – 1994 г. се обсъжда намаляването на обикновените въоръжения и въоръжени сили в Европа и мерки за укрепване на доверието. Първоначално преговорите се водят на база НАТО – Варшавски договор, после на регионално-географска. /бел.ред./

***Трилатерална комисия – образувана през 1973 г. от представители на САЩ, Западна Европа и Япония с участието на политически, научни и бизнес среди за координиране на международните икономически и политически връзки по “неправителствена” линия. Участват най-изтъкнати дейци като Рокфелър, Бжежински и др.

Източник: Горбачов, М., Годы трудных решений, Москва, изд. Алфапринт 1993; подборката на текста е на редактора/

Коментар на дежурния редактор

Цитираната стенограма е редактирана от Горбачов и негов екип. Това създава възможност за субективизъм в оформлението на текстовете. Тя отразява само разговорите на ниво делегации. В нея се намеква /бележката на Буш за разговор “на четири очи”/, че е имало и тайни беседи, където са били разисквани практическите въпроси – обединението на Германия, новата ориентация на източноевропейските страни, сигурността на Съветския съюз в създалата се обстановка. Но публикацията е интересна с това, че от дистанцията на времето ясно личи по какво двете сили вече са се договорили, или са на път да се договорят, къде се изчаква развитието на събитията, на какво разчита всяка от страните, кой всъщност диктува положението.

Експозетата на Горбачов съдържа типичния за руската /и съветска/ дипломация похват: собствената слаба позиция да се прикрива с философски разсъждения, с призови към компромис в името на “общото добро”. Горбачов прави и опити за респектиране на партньора, предимно риторични. По-важни са разсъжденията, индикиращи капитулацията му по основните теми. Показателно е признанието за “правото на всяка страна да направи своя свободен избор, включително да смени своя първоначален избор”, констатацията, че източноевропейските страни “вече са избрали подходи, присъщи на друга система”. Личат надеждите на Горбачов, свързани с американската заинтересованост от стратегическа стабилност и контрол върху въоръженията. Горбачов вярва и в западноевропейската еманципация от САЩ, която да компенсира донякъде фалита на източния блок. Впрочем /макар че е дал исканите гаранции на американския си партньор/, той все още разчита на по-добър шанс. Главното е амбицията му Вашингтон и Москва да действат като дуумвират, който да смени

биполярния модел - дори с цената на подчинена роля на Русия. Бият на очи и някои неверни оценки на съветския лидер, който напразно разчита на ядрения паритет за спасението на страната му от тотална стратегическа катастрофа.

Обратно, Буш разговаря от позиция на силата. Той е по-немногословен. Покровителствено, като след свършен факт, успокоява укорните изблици на Горбачов /"съгласен съм", "свършено сте прав"/, иронизира /"ще се кача на Берлинската стена"/, уверява, че САЩ няма да унижават СССР и бдят над интересите му. Другаде зафиксират устна договореност – германското обединение няма алтернатива. Буш също не знае точно как ще се развият нещата на Изток, затова държи да запази диалога с Горбачов и да избегне разрив. За целта дава обещания в икономическата област, за бързи успехи в разоръжаването и т.н.

Без да разкрива точната схема на малтийските договорености, стенограмата отразява концептуалната им основа и принципна насоченост. Подобно на злополучната "цифрова" записка на Чърчил до Сталин от октомври 1944 г., така и Горбачовата линия в Малта цели да спаси империята с цената на джентълменско споразумение. И двата опита са несполучливи. Решаващо е реалното съотношение на силите.